

فهرست

سر سخن

وفیات الاعیان ۵-۳

یادی از دگردشتگان

خدمات استاد احسان یارشاطر به معارف ایرانی و اسلامی / محمود امیدسالار ۱۰-۶
فهرست‌های شاهان هخامنشی در آثار بیرونی و ابن عبری / احسان یارشاطر: ترجمه: نیما جمالی ۱۷-۱۱
ایران‌شناسان و ایران‌دوستان غیرایرانی / احسان یارشاطر: ترجمه: سید محمدحسین مرعشی ۳۶-۱۸
استاد ژیلبر لازار (۱۹۲۰-۲۰۱۸) و تحقیقات او در زبان‌های ایرانی / علی‌اشرف صادقی ۴۶-۳۷
خاطراتی از استاد ژیلبر لازار، خدمتگزار راستین زبان فارسی / ژاله آموزگار ۴۹-۴۷
حکایتی به زبان فارسی محلی گیو (منطقه بیرجند) / ژیلبر لازار: ترجمه: سید محمدحسین مرعشی ۵۷-۵۰
ملاحظاتی در باب سبک ترجمه‌های کهن قرآن و کتاب مقدس / ژیلبر لازار: ترجمه: ستایش دشتی ۶۱-۵۸
شوقی شرقی در قلبی غربی: نگاهی کوتاه به زندگی، افکار و آثار لئونارد لویسن ایران‌شناس و مولاناپژوه
آمریکایی / مجدالدین کیوانی ۶۹-۶۲
مرگ تن هدیه‌ست بر اصحاب راز؛ یادمانده‌هایی از لئونارد لویسن / الوند بهاری ۷۲-۷۰
شرح حال و آثار محمد شیرین مغربی / لئونارد لویسن ۸۰-۷۳

جستار

داغ باز آوردن؛ تصحیح یک رباعی سنایی / سید علی میرافضلی ۸۳-۸۱
خیام و ترجمه تعلیقات ابن سینا به پارسی / سید حسین موسویان ۸۹-۸۴
از لزومیات ابوالعلاء معری به انتخاب ابن السید بطلیبوسی / علیرضا ذکاوتی فراگوزلو ۱۱۰-۹۰
موقوفات محمودشاه مظفری بر بقعه شیخ صفی‌الدین اردبیلی بر پایه سند مورخ ۷۴۸ق / عمادالدین
شیخ‌الحکمایی ۱۱۸-۱۱۱
آگاهی‌هایی تازه از زندگی نجم‌دایه در نسخه‌ای از تفسیرش، بحر الحقایق، با یادداشتی به خط خود او /
علی صفری آق‌قلعه ۱۲۸-۱۱۹
برگی از تاریخ ۳: سواد نامه امیرنظام به وکیل‌الملک حاکم کرمان و شکایت از یک کاتب و محرر /
محمدجواد جدی ۱۳۱-۱۲۹

نقد و بررسی

مقالات احمد تفضلی / سیداحمدرضا قائم‌مقامی ۱۴۰-۱۳۲
کتاب‌های اوستا: متون مقدس زرتشتیان / بهمن مرادیان ۱۴۶-۱۴۱

ایران در متون و منابع عثمانی (۱۸)

آثار نوری ابراهیم / نصرالله صالحی ۱۴۹-۱۴۷

استاد ژیلبر لازار (۱۹۲۰-۲۰۱۸) و تحقیقات او در زبان‌های ایرانی

علی اشرف صادقی

سربن و مدرسه عملی تحقیقات عالی تشکیل می‌شود. همان روزهای اول ورود به پاریس به کلاس دکتری او رفتم. در آنجا با مرحوم ابوالحسن نجفی آشنا شدم. پس از کلاس با او به یکی از کافه‌های نزدیک سربن در کارتیه لاتن رفتیم و او مرا در جریان کلاس‌های زبان‌شناسی و سایر مسائل مربوط به آن گذاشت. به او گفتم یک بورس چهارساله دارم و می‌خواهم در رشته زبان‌شناسی پایان‌نامه بنویسم. گفت نامه‌ای به ژیلبر لازار بنویس و از او وقت بگیر و با او صحبت کن. لازار در آن زمان در زبان‌شناسی شهرت نداشت. گفتم می‌خواهم با یک استاد زبان‌شناسی و مرجحاً با مارتینه پایان‌نامه بگیرم. گفت لازار هم زبان‌شناس خوبی است هم بسیار خوب فارسی می‌داند. پذیرفتم و او متن نامه را به من دیکته کرد و من آن را به آدرس لازار در مدرسه ملی زبان‌های زنده شرقی که در آنجا با عنوان استاد زبان فارسی کار می‌کرد فرستادم. پس از چند روز جواب لازار آمد و برای من وقت معین کرد.

در زمان مقرر به آنجا رفتم و با لازار به فرانسه مشغول صحبت شدم. لازار تعجب کرد و پرسید چطور شما فرانسه بلدید. گفتم در دبیرستان و دانشکده به‌جای انگلیسی فرانسه خوانده‌ام. گفتم می‌خواهم پایان‌نامه بگیرم. گفت در زمینه فارسی یهودی پایان‌نامه‌ات را بگیر. تا آن موقع این اصطلاح را نشنیده بودم. پرسیدم فارسی یهودی چیست و او توضیح داد. با او خداحافظی کردم و بیرون آمدم و دیگر تا حدود دو سال

مقارن سال‌های ۱۳۴۰ و ۱۳۴۱ بود که از طریق یک دانشجوی یوگسلاو ساکن پاریس، که به اتفاق همسر فرانسوی‌اش برای یادگیری زبان فارسی به تهران آمده بود، با نام ژیلبر لازار و «دستور زبان فارسی معاصر» او آشنا شدم.

در ۱۳۴۱ تحصیل من در دوره لیسانس ادبیات فارسی در دانشگاه تهران تمام شد و من حائز رتبه اول شدم. در آن زمان، و شاید تا قبل از انقلاب، به حائزین رتبه اول در تمام رشته‌ها یک بورس چهارساله برای تحصیل در خارج از کشور تعلق می‌گرفت. من از همان دوران لیسانس به زبان پهلوی و دیگر زبان‌های قدیم ایران علاقه پیدا کرده بودم و قصد داشتم در همین رشته ادامه تحصیل بدهم. سه سال قبل از من مرحوم احمد تفضلی با استفاده از همین بورس به لندن رفته بود و در رشته زبان‌های ایرانی ثبت نام کرده بود. من و تفضلی هر دو در اداره فرهنگ عامه، تابع اداره کل موزه‌ها، وابسته به وزارت فرهنگ و هنر کار می‌کردیم که دکتر صادق کیا، استاد زبان پهلوی ما، ریاست آن را به عهده داشت. دکتر کیا به من پیشنهاد کرد که در خارج زبان‌شناسی عمومی بخوانم. من از این پیشنهاد استقبال کردم و به کمک مرحوم دکتر عیسی بهنام، استاد باستان‌شناسی دانشگاه تهران که در اداره کل موزه‌های وزارت فرهنگ و هنر هم سمتی داشت و روزها او را می‌دیدم، به سالنامه سربن مراجعه کردم و دیدم استاد زبان‌شناسی دانشگاه پاریس آندره مارتینه نام دارد و کلاس‌های او دو بار در هفته در

او را ندیدم، ولی دستور زبان فارسی معاصر او و پایان‌نامه دکتری‌اش را که مربوط به توصیف زبان فارسی در قرن‌های چهارم و پنجم هجری بود به دقت خوانده بودم و از آنها چیزهای زیادی یاد گرفته بودم. پایان‌نامه لآزار از نظر روش علمی و عمق مطلب و کثرت منابع اعجاب‌آور بود و من در ایران چنین کتابی ندیده بودم.

در این مدت، علاوه بر کلاس‌های زبان‌شناسی مارتینه و سایر استادان این رشته، در کلاس درس پهلوی ژان پیر دوماناش و نیز کلاس زبان‌های ایرانی قدیم امیل بنونیسست، زبان‌شناس، هند و اروپایی‌شناس و ایران‌شناس بزرگ فرانسوی هم شرکت می‌کردم. پس از دو سال در جلسه دفاع پایان‌نامه دوست در گذشته‌ام، هرمز میلانیان، دوباره لآزار را دیدم. در همین ایام یک روز دوماناش به من پیشنهاد کرد که به کلاس‌های دستور زبان فارسی لآزار هم بروم. همین کار را کردم، ولی بعدها معلوم شد که لآزار خود از دوماناش خواسته بوده است مرا تشویق کند تا به کلاس‌های او بروم. در حقیقت او در کلاس مسائل دستوری زبان فارسی را مطرح می‌کرد و می‌خواست از شم زبانی من استفاده کند. من بعد از چند جلسه و اظهار نظر در مسائل دستوری زبان فارسی دیگر کلاس‌های او را ادامه ندادم و این مسئله موجب کدورت او شد.

راهنمای پایان‌نامه من استادم آندره مارتینه و موضوع پایان‌نامه من «بررسی نقش‌های دستوری در زبان فارسی معاصر» بود. مارتینه فارسی نمی‌دانست و توصیه کرد پایان‌نامه‌ام را فصل به فصل به لآزار نشان بدهم و نظر او را بگیرم. او فصل مربوط به «را» را به دقت خواند و راجع به نکاتی از آن با هم بحث کردیم. در این ایام با دوماناش به علل سیاسی اختلاف پیدا کردم و ظاهراً این مسئله در لآزار هم اثر گذاشته بود.

چند روز بعد از دفاع بار سفر بستم و به سلامت به ایران بازگشتم. پس از انجام خدمت نظام وارد دانشگاه تهران شدم و رفته‌رفته شروع به چاپ مقالاتم در مجلات مختلف کردم. به‌مرور یخ‌ها میان من و او آب شد و او مقالات خود را برای من می‌فرستاد و من هم متقابلاً همین کار را می‌کردم و مجله زبان‌شناسی را مرتباً برای او می‌فرستادم، تا جایی که در سال ۱۹۷۰ در مقاله‌ای که برای جلد ششم کتاب *Current Trends in Linguistics* (گرایش‌های جاری در

زبان‌شناسی) نوشت و در آن به شرح و فهرست اجمالی آثاری که به زبان‌های فارسی و روسی و زبان‌های غربی درباره دستور زبان و آواشناسی و واج‌شناسی و واژگان زبان‌های فارسی و تاجیکی نوشته شده پرداخت، درباره پایان‌نامه من نوشت: در نحو، به استثنای کتاب آرنلدس (۱۹۴۱) به روسی و دستورهایی که ذکر آن رفت و

Sadeghi's tentative systematic survey of syntactic functions (1967)

چیز دیگری در دست نیست (ص ۶۸ مقاله مذکور). معرفی خوبی هم از تکوین زبان فارسی در مجله چکیده‌های ایران‌شناسی (*Abstracta Iranica*, 1980: Vol 3, p 28) کرد و گذشته‌ها فراموش شد.

بازگردم به فعالیت‌های علمی و آموزشی و آثار لآزار. بعد از گرفتن دیپلم متوسطه در رشته فلسفه و ریاضیات در ۱۹۳۷ و گذراندن دوره سربازی و سپس وارد شدن به جرگه مقاومت در برابر آلمان نازی و دستگیر شدن در ژوئیه ۱۹۴۴ و آزادی در ماه می ۱۹۴۵، وارد مدرسه زبان‌های شرقی پاریس می‌شود و برای آزمایش یکی-دو جلسه سر چند کلاس از کلاس‌های زبان‌های شرقی حاضر می‌شود و از میان آنها زبان فارسی را می‌پسندد و در آن رشته نام‌نویسی می‌کند. استاد او در این رشته ایران‌شناس معروف، هانری ماسه (*H. Massé*) بوده است. در ۱۹۴۶ امتحان دبیری (*agrégation*) را با موفقیت می‌گذراند و نخست به‌عنوان عضو وابسته و سپس به‌صورت پژوهشگر وابسته وارد مرکز ملی تحقیقات علمی فرانسه (*C. N. R. S*) می‌شود.

لآزار در فاصله سال‌های ۱۹۴۸ تا ۱۹۵۱ بورسیه انستیتوی فرانسه در ایران می‌شود. در این دوره در کلاس‌های درس استادان ایرانی، از جمله ملک‌الشعراى بهار، حاضر می‌شود و ضمن تحصیل، در کتابخانه‌ها به گردآوری مواد، به‌ویژه از نسخه‌های خطی متون قرون چهارم و پنجم هجری، برای پایان‌نامه دکتری خود می‌پردازد (لآزار، در پایان‌نامه خود، از بهار برای آنکه نسخه خطی ملکی‌اش از تاریخ بلعمی را به او امانت داده بوده سپاسگزاری کرده است). به نظر می‌رسد مواد بعضی مقالات مربوط به گویش‌های ایرانی و بعضی از دیگر آثار خود را هم در این دوره گردآوری کرده باشد. اولین کتاب او دستور زبان

مجیدی به فارسی درآمد. بعضی از مقالات او در این زمینه تحقیقات در شعر ایرانی را بسیار به پیش برده است. او در این محدوده نیز متوقف نماند و از اوایل دهه هفتاد میلادی وارد زمینه مطالعات زبان‌شناسی عمومی، به ویژه رده‌شناسی زبان‌ها، شد. ظاهراً اولین مقاله او در این زمینه مقاله *La catégorie de l'éventuel* (مقوله وجه احتمالی) است که در سال ۱۹۷۵ در جشن‌نامه بنونیست (*Mélanges linguistiques offerts à E. Benveniste*) چاپ شده است.

در ۱۹۸۴ یک گروه تحقیقاتی برای بررسی تغییرات در شرکت‌کنندگان در عمل فعل (فاعل، مفعول...) و ارتباطات متقابل آنها در زبان‌های مختلف دنیا تشکیل داد. وی به همین منظور در ۱۹۸۵ مجله‌ای به نام *Actances* تأسیس کرد که تقریباً سالی یک جلد منتشر می‌شد و تا شماره ۷ مدیریت آن را خود او بر عهده داشت و پس از آن *Zlatka Guentchéva* به مدیریت آن انتخاب شد. لازار مقداری از مقالات خود در این زمینه را در همین نشریه به چاپ رساند. نام اختصاری این گروه ابتدا RIVALC بود که سرنام *Recherche interlinguistique sur les variations d'actance et leurs corrélats* (تحقیقات میان‌زبانی درباره تغییرات صوری در شرکت‌کننده‌ها در عمل فعل و ارتباطات متقابل آنها) است، ولی از جلد نهم مجله این نام به RIVALDI تغییر یافت که سرنام عنوان زیر است:

Relations intercatégorielles: les variations aspecto-temporelles et les structures diathétiques

ارتباط‌های میان‌مقوله‌ای: تغییرات مربوط به نمود-زمان و ساخت‌های مربوط به جهت معلوم مجهول

لازار در ۱۹۹۴ نیز کتابی به نام *L'Actance* منتشر کرد. در ۲۰۰۱ نیز مجموعه‌ای از مقالات خود در زمینه رده‌شناسی دستوری را در ۴۷۱ صفحه در بلژیک (انتشارات پیترز) به چاپ رساند، با این عنوان:

Études de linguistique générale, I: typologie grammaticale

بررسی‌های مربوط به زبان‌شناسی عمومی: رده‌شناسی دستوری

جلد دوم این کتاب در سال ۲۰۱۲ در همان انتشارات منتشر شد. عنوان این جلد چنین است:

فارسی معاصر است که در سال ۱۹۵۷ (= ۱۳۳۶ ش) به چاپ رسیده و تاکنون، با وجود نقدهای متعددی که بر آن نوشته شده، بهترین دستور زبان فارسی امروز است.

لازار از ۱۹۵۸ تا ۱۹۶۶ استاد زبان فارسی در مدرسه ملی زبان‌های زنده شرقی بود و بخش فارسی این مدرسه را به سطح تحصیلات سیکل دوم (تقریباً معادل لیسانس)، با عنوان تمدن ایرانی، در دانشکده ادبیات و علوم انسانی پاریس (سربین) تغییر داد و در سال ۱۹۶۶ کرسی زبان‌ها و تمدن ایرانی را در همین دانشکده ایجاد کرد. این کرسی بعداً به دانشگاه سربین جدید (پاریس ۳) وابسته شد. در ۱۹۷۱ مدیر مطالعات زبان‌شناسی و فقه‌اللغه ایرانی در بخش چهارم مدرسه عملی تحقیقات عالی پاریس شد و تا سال ۱۹۸۱ به تدریس در آنجا اشتغال داشت. در ۱۹۸۰ به عنوان عضو در «فرهنگستان کتیبه‌ها و ادبیات» وابسته به انستیتوی فرانسه (*Institut de France*) پذیرفته شد. فعالیت‌های او در مرکز تحقیقات علمی ملی فرانسه زیاد بوده است. از جمله در ۱۹۷۲ یک گروه تحقیقاتی مربوط به زبان‌ها، تمدن و فرهنگ ایران، وابسته به دانشگاه پاریس سه، تأسیس کرد و تا سال ۱۹۸۴ خود مدیریت آن را بر عهده داشت.

از سال ۱۹۷۲ که مدیریت انستیتو مطالعات ایرانی سربین را به عهده گرفت این مرکز را به یک مرکز جدی تحقیقات تبدیل کرد و نشر دو سری آثار را در آنجا پایه‌گذاری کرد. یکی با عنوان *Travaux de l'Institut d'études iraniennes* (آثار انستیتوی مطالعات ایرانی) و دیگری *Documents et ouvrages de référence* (اسناد و آثار مرجع). دو سمت از سمت‌های دیگر او را نیز باید ذکر کنیم، یکی مدیریت «انجمن پیشبرد مطالعات ایرانی» و دیگر نیابت رئیس «انجمن زبان‌شناسی پاریس».

لازار به تدریج دامنه مطالعات خود را از زبان فارسی به تمام زبان‌های ایرانی گسترش داد. یک حوزه دیگر نیز که به ویژه به آن پرداخت مسئله شعر در زبان‌های ایرانی بود. وی در این راه دنبال‌کننده راه استاد خود بنونیست بود که سه مقاله راجع به شعر در زبان پهلوی نوشته بود، یکی درباره منظوم بودن درخت آسوریگ، دیگر درباره بادگار زیران، و سومی درباره جاماسب‌نامگ. لازار ۱۳ مقاله درباره شعر در ایران نوشت که مجموع آنها در سال ۱۳۹۵ با عنوان بررسی وزن شعر ایرانی از سوی انتشارات هرمس به قلم لیلا ضیاء

Études de linguistique générale, II: La linguistique pure

بررسی‌های مربوط به زبان‌شناسی عمومی: زبان‌شناسی محض

قبل از این جلد نیز مجموعه زیر از او منتشر شده بود:

La quête des invariants interlangues; la linguistique est-elle une science? (Paris, Champion, 2006, 338 pp)

جست‌وجوی غیرمتغیرهای بین‌زبانی: آیا زبان‌شناسی علم است؟

اکنون، پس از این اشارات، به تحقیقات او در زمینه ادبیات فارسی و زبان‌های ایرانی بپردازیم.

اولین مقاله او در سال ۱۹۵۶ با عنوان «یک متن فارسی

درباره داستان کیومرث» (*Un texte persan sur la légende de*

Gayōmart) در مجله آسیایی (*Journal Asiatique*) به چاپ رسید.

او این روایت مشروح داستان کیومرث را که در بعضی نسخه‌های بلعمی آمده، ولی کریستن‌سن در کتاب نخستین انسان و نخستین شهریار و هارتمن در کتاب گیومرث متوجه آن نبوده‌اند، در مقاله خود به فرانسه ترجمه کرده است.

در همین سال دو فصل از کتاب تاریخ ادبیات‌ها (*Histoire*

des Littératures) از انتشارات دایرةالمعارف پلئید (*Pléiade*),

مربوط به «ادبیات‌های ایرانی قدیم» و «ادبیات فارسی» را به چاپ رساند.

در سال ۱۹۵۷ ترجمه اصلاح‌شده رباعیات خیام را که کلود آنه (Anet) و میرزاحمد [قزوینی] به فرانسه ترجمه کرده بودند همراه با اضافات و تحقیقی جداگانه منتشر کرد.

باز در همین سال مقاله مهم او با عنوان «ویژگی‌های ممیز

زبان تاجیکی» در بولتن انجمن زبان‌شناسی پاریس (ج ۵،

ش ۱، ص ۱۱۷-۱۸۶) منتشر شد.

کتاب دستور زبان فارسی معاصر (*Grammaire du persan*

contemporain) او در همین سال منتشر شد. کتاب چند دهه

بعد در ۱۹۹۲ به قلم Shirly A. Lyon و با همکاری هرمز

میلانیان به انگلیسی ترجمه و در آمریکا منتشر شد. لازار خود

هیچ وقت فرصت تجدیدنظر و به دست دادن ویراست

جدیدی از آن را نیافت و تنها در ۲۰۰۶ یان ریشار، پولا

ساموئلیان و رخساره حشمتی (استادیار زبان‌شناسی در فرانسه) آن را با تغییراتی در تهران تجدید چاپ کردند. مهستی بحرینی این کتاب را، بر اساس چاپ اول آن و با توجه به ترجمه انگلیسی، به فارسی ترجمه کرده و در سال ۱۳۸۴ همراه با یادداشت‌های هرمز میلانیان در ردیف انتشارات هرمس به چاپ رسانده است.

در ۱۹۶۱ مقاله «گوش‌شناسی زبان فارسی بر اساس متون

قرون چهارم و پنجم هجری» (*Dialectologie de la langue*

(persane d'après les textes des Xme et XIme siècles ap.J.-C.

در نشریه دانشکده ادبیات تبریز (سال سیزدهم، ۱۳۴۰ ش، ش ۲،

ص ۲۴۱-۲۵۸) همراه با ترجمه فارسی آن از منوچهر مرتضوی

(ص ۱۲۹-۱۴۵ از همین شماره) به چاپ رسید.

در ۱۹۶۳ پایان‌نامه اصلی دکترای دولتی او تحت عنوان

«زبان قدیم‌ترین آثار نثر فارسی» (*La langue des plus anciens*

monuments de la prose persane) به چاپ رسید. لازار در این

پایان‌نامه هفتاد متن چاپی و خطی از قرن‌های چهارم و پنجم

هجری را بررسی و ویژگی‌های آوایی، صرفی و نحوی آنها را

توصیف کرده است. توصیف او در این کتاب در چهارچوب

زبان‌شناسی سنتی است و از تأثیر زبان‌شناسی نوین،

ساخت‌گرایی، و مکتب‌های دیگر در آن اثری نیست. با این

حال این کتاب به سبب عمق تحقیق و کثرت منابع مورد

استفاده در آن تا به امروز بی‌رقیب مانده و ابزار مطمئنی در

دست محققان فقه‌اللغه ایرانی و پژوهندگان زبان فارسی در

دو قرن چهارم و پنجم بوده است. لازار در مقدمه کتاب خود

حق سبک‌شناسی بهار را آنچنان که باید ادا کرده و درباره آن

گفته است: برای این کتاب، از نظر تحقیق در زبان فارسی در

قرون گذشته، باید جایگاه جداگانه، بلکه جایگاه صدر

تحقیقات زبانی (place d'honneur) را در نظر گرفت.

در ۱۳۴۲/۱۹۶۴ پایان‌نامه تکمیلی دکترای او با عنوان

اشعار پراکنده قدیم‌ترین شعرا در دو جلد چاپ شد. جلد

اول که حاوی متن فارسی اشعار بود در ردیف انتشارات

انستیتو فرانسه در تهران منتشر شد و جلد دوم که شامل

ترجمه فرانسوی اشعار و مقدمه درباره شرح حال شعرا

است که اشعارشان ترجمه شده است در سال ۱۹۶۳ در

پاریس به چاپ رسید. لازار در پایان جلد دوم این کتاب

- Turkish". *Oriens* 20, 1967 (1969), pp. 125-168.
- "À quelle époque a vécu l'astronome Mohammad b. Ayyub Tabari?". *Yâdnâme-ye irani-ye Minorsky*. Téhéran 1969, pp. 96-103.
- محمد بن ایوب طبری منجم در چه زمانی می‌زیسته است؟
- "Étude quantitative de l'évolution d'un morphème: la postposition *râ* en persan". *Mélanges Marcel Cohen*, Paris-La-Haye, 1969, pp. 381-388.
- بررسی کمی یک تکواژ: حرف «را» در فارسی
- * "Pahlavi, parsi, dari: les langues de l'Iran d'après Ibn al- Muqaffa". *Iran and Islam. in memory of the late V. Minorsky*. 1971, pp. 361-391.
- لازار در این مقاله ارزنده کوشش کرده است مشخص کند منظور از پهلوی و فارسی در گفته ابن مقفع کدام زبان‌ها بوده است.
- "Les origines de la poésie persane". *Cahiers de Civilisation Médiévale* 14, 1971, pp. 305-317.
- سرچشمه‌های شعر فارسی
- * "Pahlavi / Pahlavâni dans le *Šâhnâme*". *Studia Iranica*, 1, 1972, pp. 25-42.
- پهلوی/ پهلوانی در شاهنامه
- ترجمه فارسی آن از ژاله آموزگار در سیمرخ، ش ۵، ۱۳۵۷: ۴۷-۶۱.
- "Le poète Manteqi de Rey". *Mélanges s. Naficy*. Téhéran 1972, pp. 56-82.
- منطقی رازی شاعر
- "Une neutralisation en phonologie persane". *Langues et techniques, nature et société, Mélanges A. G. Haudricourt*, vol. I, 1972, pp. 145-148.
- خنثی‌شدگی یک واج فارسی
- "Morphologie du verbe dans le parler persan du
- نوشته است: «من تا این لحظه از وجود گنج بازیافته تألیف محمد دبیرسیاقی که در آن اشعار پراکنده شعرای قدیم را گردآوری کرده اطلاع نداشتم»؛ سپس آوانویسی و ترجمه چند بیت اضافه را که در گنج بازیافته آمده و او آنها را ندیده بوده در آخر کتاب اضافه کرده است.
- مهم‌ترین مقالات تحقیقی‌ای که لازار از این سال به بعد درباره زبان‌ها و گویش‌های ایرانی نوشته از این قرار است:
- "Un amateur de sciences au Ve siècle de l'hégire, Shahmardan de Rai"
- یک دوستدار علم در قرن پنجم هجری: شهردان رازی در مجموعه مقالات تحقیقی اهدائی به هانری ماسه (تهران، ۱۹۶۳: ۲۱۹-۲۲۸).
- * "Les emprunts arabes dans la prose persane du Xe au XIIe siècle: aperçu statistique". *Revue de l'École Nationale des Langues Orientales*, 2, 1965, pp 53-67.
- تحقیقی آماری است برای تعیین درصد کلمات عربی در فارسی در فاصله قرن‌های چهارم تا ششم بر اساس چهار متن تاریخی و چهار تفسیر قرآن.
- "L'enclitique nominal *-i* en persan: un ou deux morphèmes?"
- در «بولتن انجمن زبان‌شناسی پاریس» (*Bulletin de la Société de Linguistique de Paris-BSL*; ج ۶۱، ش ۱، ۱۹۶۶، ص ۲۴۹-۲۶۴).
- تحقیق دقیقی است درباره «یای نکره» و «یای معرفه» در جملاتی مانند: «می‌خواهم مردی که ریشش سفید است بیاید» و «می‌خواهم مردی که ریشش سفید باشد بیاید» و اینکه این دو «یاء» یک تک‌واژند یا دو تک‌واژ.
- "Abu l-mu'ayyad Balxi". *Yâdnâme-ye J. Rypka*. Prague 1967, pp. 95-101.
- * "La dialectologie du Judéo-Persan". *Studies in Bibliography and Booklore*, 8, 1968, pp. 77-98.
- گویش‌شناسی فارسی یهودی
- (with A. Tietze) "Persian Loanwords in Anatolian

- "Le dialecte des juifs de Kerman". *Monumentum G. Morgenstierne*, vol. 1 = *Acta Iranica* 21, 1981, pp. 333-346.
گوش یهودیان کرمان
- "Structures d'actance dans les langues irano-aryennes". *Actes de la session linguistique d'Aussois* (septembre 1978), Paris 1981, pp. 1-8.
ساخت‌های شرکت‌کنندگان در عمل فعل در زبان‌های ایرانی - آریائی
- "Le morphème *râ* en persan et les relations actancielles". *BSL* 77/1, 1982, pp. 177-208.
تکواژ «را» در فارسی و روابط فعل - مفعول
- * "La source en "farsi" de *Vis-o-Ramin*". in: *Trudy Tbilisskogo ordena Trudovogo znameni gosudarstvennogo Universiteta*, Tiflis 1983, pp. 34-39.
اصل فارسی ویس و رامین
- "Deux questions de linguistique iranienne: La construction passive du parfait transitif - La versification du moyen - iranien occidental". *E. Benveniste aujourd'hui: Actes du colloque international du CNRS*, vol. II, Taillardardat, Jean, Gilbert Lazard and Guy Serbat (eds.), Louvain, 1984, pp. 239-248.
دو مسئله زبان‌شناسی ایرانی: ۱. ساخت مجهول ماضی کامل افعال متعدی، ۲. شعر ایرانی میانه غربی
- "Les modes de la virtualité en moyen-iranien occidental". *Middle Iranian Studies, proceeding of the International Symposium*, 1984, pp. 1-13.
وجوه بیان احتمال در ایرانی میانه غربی
- "L'Inférential ou passé distancié en persan". *Studia Iranica* 14, 1985, pp. 27-42.
ماضی استنباطی یا ماضی دور در فارسی
- "Les études de philologie iranienne". *The First European Colloquium of Iranology*, Roma, Sistân". *Studia Iranica* 3, 1974, pp. 65-85.
ساختواژه فعل در فارسی سیستانی
- "The Rise of the New Persian Language". *Cambridge History of Iran*. vol. IV, Cambridge 1975, pp. 595-632 and 692-696.
- "Le préverbe moyen-perse *bē/ba*". *Monumentum H. S. Nyberg*, vol. II = *Acta Iranica* 5, 1975, pp. 1-13.
پیشوند فعل «بی/به» در فارسی میانه
- "Notes de vieux-perse". *BSL* 71/1, 1976, pp. 347-358.
یادداشت‌هایی درباره فارسی باستان
- "Le langage symbolique du ghazal". *Convegno internazionale Sulla poesia di Hāfiz* (Roma 30-31 marzo 1976), Roma 1978, pp. 59-71.
زبان نمادین غزل
- "Note sur le Jargon des Juifs d'Iran". *Journal Asiatique*, 1978, pp. 252-255.
یادداشتی درباره لوتر/ زبان خاص یهودیان ایران
- "Le dialecte Tâleši de Mâsule (Gilân)". *Studia Iranica* 7, 1978, pp. 259-268.
گوش تالشی ماسوله
- "Remarques sur le style des anciennes traductions du Coran et de la Bible". *Bulletin d' Études Orientales* (Damas), 30, 1978, pp. 45-49.
ملاحظات درباره سبک ترجمه‌های قدیم قرآن و تورات
- "Textes en Tâleši de Mâsule". *Studia Iranica* 8, 1979, pp. 269-275.
متون تالشی ماسوله
- "Glossaire mâsulei". *Studia Iranica* 8, 1979, pp. 269-275.
واژه‌نامه ماسوله‌ای

- "Du nouveau sur les origines de la langue persane". *Luqman*, Téhéran, 4/1, 1987-8/1366.
باز هم درباره سرچشمه‌های زبان فارسی
- "Le Persan". R. Schmit (ed.). *Compendium Linguarum Iranicarum*, 1989, pp. 263-293.
زبان فارسی
- * "Lumières nouvelles sur la langue persane: une traduction du Coran en persan dialectal et ses affinités avec le judéo-persan". *Irano-Judaica II*, Jerusalem 1990, pp. 184-198.
ترجمه آن: «پرتوهای تازه درباره شکل‌گیری زبان فارسی: یک ترجمه قرآن به فارسی گویشی و خویشاوندی‌های آن با فارسی یهودی»، ترجمه احمد سمیعی گیلانی، مجله زبان‌شناسی، سال ۴ (۱۳۶۶)، ش ۱-۲، ص ۵۸-۸۹.
- "Le dialecte de Rudbâr (Gilân)". *Papers in Honor of Professor Ehsan Yarshater = Acta Iranica* 30, 1990, pp. 110-123.
گویش «رودبار»
- * "Pârsi et dari: Nouvelles remarques". *Bulletin of the Asia Institute*, New Series, vol. 4. 1990, pp. 239-242.
فارسی و دری: ملاحظات تازه
- * "Pazand, Pahlavi and New Persian". *K. R. Cama Oriental Institute International Congress proceedings*, Bombay 1991, pp. 247-253.
پازند، پهلوی و فارسی نو
- "Comment traduire le robâi?". *Yād-Nāma In memoria di Alessandro Bausani*, vol. II, Roma 1991, pp. 399-409.
چگونه باید رباعی را ترجمه کرد؟
- "Tork-o tâjik". *Mélanges offerts à Louis Bazin*. L'Harmattan, Paris 1992, pp. 37-40.
ترک و تاجیک
- 1985, pp. 53-71.
تحقیقات فیلولوژی ایرانی
- "Mots arabes en persan, mots romans en anglais: esquisse de comparaison quantitative". Robin, Christian (ed.), *Mélanges linguistiques offerts à Maxime Rodinson*, Paris, 1985, pp. 239-248.
کلمات عربی در فارسی، کلمات رومیایی در انگلیسی: طرح مقایسه کمی
- "Les classes de lexèmes en persan", *Modèles linguistiques* 8, 1986, pp. 85-93.
طبقات تکواژها در فارسی
- * "Les prépositions *pa(d)* et *bē(ō)* en persan et en pehlevi". *Studia Grammatica Iranica, Festschrift für H. Humbach*, 1986, pp. 245-255.
حروف اضافه *pa(d)* و *bē(ō)* در فارسی و پهلوی
- * "Le judéo-persan ancien entre le pehlevi et le persan". *Transition Periods in Iranian History = Studia Iranica, Cahier 5*, 1987, pp. 167-186.
فارسی یهودی قدیم حد فاصل میان پهلوی و فارسی
- "Catégories fonctionnelles et effets de sens: l'exemple de l'imparfait persan". *Etudes de Linguistique Générale... offertes à Guy Serbat*, 1987, pp. 347-354.
مقولات نقشی و اثرات معنی: مثال ماضی استمراری فارسی
- "L'aspect dans les langues irano-aryennes". *Cahiers Ferdinand de Saussure* 41, 1987, pp. 109-116.
نمود در زبان‌های ایرانی-آریائی
- * "Remarques sur le fragment judéo-persan de Dandān-Uiliq". *A Green Leaf: Papers in Honour of Professor Jes Peter Asmussen = Acta Iranica* 28, 1988, pp. 205-209.
یادداشت‌هایی درباره نامه دندان او یلیق به فارسی یهودی

- (ویراستاران)، سخنواره، پنجاه‌وپنج گفتار پژوهشی
به‌یاد دکتر پرویز خانلری، تهران، ۱۳۷۶ / ۱۹۹۷،
ص ۶۵-۷۴.
- چرا فارسی دری نامیده شده است؟
- “Un conte en persan local de Giv (région de Birjand)”. in: Eslami, Kambiz (ed.), *Iran and Iranian studies: essays in honor of Iraj Afshar*. Princeton, NJ: Zagros, 1998, p. 306- 316.
داستانی به فارسی محلی روستای گیو (منطقه بیرجند)
 - “Le médiatif: Considérations théoriques et application à l'iranien”. in: Lars Johanson & Bo Utas (eds). *Evidentials: Turkic, Iranian and Neighbouring Languages*, Mouton de Gruyter, Berlin- New York 2000, pp. 209-228.
«وجه استنباطی»: ملاحظات نظری و انطباق آن به زبان‌های ایرانی
 - “Le persan: une langue de plus en plus SOV”. in: *Cahiers de linguistique de l'INALCO* 3, 2000, pp. 29-35.
فارسی: یک زبان بیش از پیش SOV
 - “Du pehlevi au persan: diachronie ou diatopie”. in L. Paul (ed.), *Persian origins, Early Judaeo-Persian and the emergence of New Persian*, 2003, pp. 95-102.
از پهلوی به فارسی: وضعیت در زمانی یا همزمانی در دو مکان مختلف
 - “La construction des propositions relatives en persan contemporain”. in A. van Tongerloo (ed.), *Iranica selecta: studies in honor of Professor Wojciech Skalmowski*, Turnhout, Brepols, 2003, pp. 131-141.
ساخت جمله‌های موصولی در فارسی معاصر
 - “Qu'est-ce que le pehlevi?”. in: *Âtaš-e Dorun, Jamshid Soroush Soroushian Memorial Volume*, II, First Book Library, Indiana 2003, 269-274.
 - “Subjonctif et optatif en ossète”. *Studia Iranica* 21/1, 1992, pp. 57-66.
وجه التزامی و تمنایی / آرزویی در زبان آسی
 - “Le dialecte laki d'Aleshtar (kurde méridional)”. *Studia Iranica* 21/2, 1992, pp. 215-245.
گویش لکی آلیشتر
 - “The Origines of Literary Persian”. *The Foundation for Iranian Studies*, 1993, pp. 21-39.
منشأ زبان فارسی ادبی
 - “Le vocabulaire hybride du persan et de l'anglais”. Buschinger, D. and W. Spiewok (eds.). *Études de linguistique et de littérature en l'honneur d' André Crepin*, Greifswald, 1993, pp. 235-237.
واژگان آمیخته فارسی و انگلیسی
 - “Reconstructing the development of new Persian”.
العصور الوسطی، ج ۵، ش ۲، ۱۹۹۳، ص ۲۸-۳۰.
 - “James Darmesteter, his life and works”. in: G. Lazard and D. R. SarDesai (eds.), *James Darmesteter Memorial Lectures*, Asiatic Society of Bombay, 1994, pp. 5-18.
زندگی و آثار دارمستتر
 - “Le râ en persan et le ba en chinois”. *Cahiers de linguistique Asie orientale*, 23, 1994, pp. 169-176.
«را» در فارسی و «به» در چینی
 - “Le médiatif en persan”. in: Zlatka Guentchéva (ed.), *L'énonciation médiatisée*, Peeters. Louvain- Paris 1996, pp. 21-30.
«وجه استنباطی» در زبان فارسی
 - “Pourquoi le persan est appelé dari?”.
در: افشار، ایرج و Hans Robert Roemer

لازار در ۱۹۹۵ دوازده مقاله از مقاله‌های مذکور در اینجا یکی مقاله "Dialectologie de la langue..." که در صفحه ۴ مقاله حاضر معرفی شد و یازده تای دیگر مقالاتی که در فهرست اخیر با ستاره مشخص شده است) را در یک جلد با عنوان *La formation de la langue persane* در انتشارات پیترز در ۱۹۰ صفحه به چاپ رسانید. مهستی بحرینی این کتاب را در سال ۱۳۸۴ با عنوان شکل‌گیری زبان فارسی ترجمه کرد و در انتشارات هرمس به چاپ رساند.

علاوه بر این کتاب و کتاب‌هایی که ذکر شد لازار با همکاری م. قوام‌نژاد یک فرهنگ کوچک فارسی-فرانسه با عنوان *Dictionnaire persan-français* تهیه کرده که در سال ۱۹۹۰ در لیدن، انتشارات بریل، به چاپ رسیده است. لازار در مقدمه کتاب گفته که دکتر هرمز میلانیان، استاد سابق زبان‌شناسی دانشگاه تهران که در آن ایام ساکن پاریس بوده است، کتاب را از سر تا ته بازبینی و در موارد زیادی آن را اصلاح کرده است. در زمینه ادبیات فارسی نیز کتاب‌های زیر از قلم او بیرون آمده است:

- Z. Safâ, *Anthologie de la poésie persane (XIe - XXe siècle)*
- ترجمه منتخب گنج سخن ذبیح‌الله صفا با همکاری روژه لِسکو و هانری ماسه است که در سال ۱۹۶۴ در ۴۲۴ صفحه در پاریس، گالیمار چاپ شده است.
- Ferdowsi, *Le Livre des Rois*, Paris, 1979, 310 p.
- منتخب ترجمه شاهنامه ژول مول (Jules Mohl) با تجدید نظر.
- *Nouvelles persanes: l'Iran d'aujourd'hui évoqué par ses écrivains*, Paris 1980, 269 p.
- منتخبی از داستان‌های نویسندگان معاصر ایران.
- Sâdeq Hedayat, *Trois gouttes de sang*, Paris 1988, 190 p.
- ترجمه سه قطره خون صادق هدایت.
- Omar Khayyâm, *Rubâiyât*, Paris 1979, 101 p.
- ترجمه شاعرانه رباعیات خیام توسط گوشرون (J. Gaucheron) بر اساس ترجمه تحت‌اللفظی لازار.

«پهلوی» یعنی چه؟

- "La structure d'actances dans les langues irano-aryennes modernes". in: Dieter Weber (ed.), *Languages of Iran: Past and Present: Iranian Studies in Memoriam, David Neil MacKenzie*, Wiesbaden 2005, pp. 81-93.

ساخت‌های فعل-مفعول در زبان‌های ایرانی

- "Prosody III. Middle Persian". *Encyclopædia Iranica*, online edition 2017, Originally Published: November 15, 2006.

عروض در فارسی میانه

- "Qu'est devenue la préposition *ō*?" in: E. Pirart & X. Tremblay (eds.), *Etudes indo-iraniennes... offertes à Jean Kellens*, 2009, pp. 169-176.

حرف اضافه «ō» چه شده است؟

- "Homonymie et polysémie: brève note à propos des deux enclitiques -i du persan". in: M. Maggi and P. Orsatti (eds.), *The Persian Language in History*, 2011, pp. 89-93.

هماوایی و چندمعنایی: یادداشتی کوتاه درباره دو واژه‌بست «-ی» در فارسی

- "Le verbe persan *zadan* 'frapper', ses constructions et ses emplois". *Studia Iranica* 42/1, 2013, pp. 7-21.

فعل «زدن» در فارسی و ساخت‌ها و کاربردهای آن

- "La dialectologie du persan préclassique à la lumière des nouvelles données judéo-persanes". *Studia Iranica* 43/1, 2014, pp. 83-97.

گوش‌شناسی ماقبل فارسی کلاسیک در پرتو داده‌های جدید فارسی یهودی

- "Les racines de la langue persane". in: *Studia Philologica Iranica, Gherardo Gnoli Memorial Volume*, Roma 2017, pp. 208 - 215.

ریشه‌های زبان فارسی

(در فعل) خوانده است. عنوان سمینار چنین است:
Colloque international autour de l'œuvre de
Gilbert Lazard.

در پایان باید اضافه کرد که شماره هشتم مجله *Faits de langues* با این عنوان منتشر شده است:

Du Persan à la typologie: l'apport de Gilbert Lazard

از زبان فارسی تارده‌شناسی زبان‌ها: دستاورد ژیلبر لآزار

لازار کتابی نیز درباره‌ی دستور زبان تائیتی دارد که با همکاری
خانم لوئیز پلتزر (L. Peltzer) تهیه شده است:

Structure de la langue tahitienne, Peeters,
Paris-Louvain, 1991.

ساخت زبان تائیتی

همچنین در ژوئیه ۲۰۱۱ یک سمینار بین‌المللی سه‌روزه با
عنوان «سمینار بررسی آثار ژیلبر لآزار» در پاریس تشکیل شد
که خود لآزار هم در آن مقاله‌ای با عنوان «Transitivité» «تعدی»

